trans care

IMPROVING ACCESS TO HEALTHCARE FOR TRANSGENDER INDIVIDUALS

Παραδοτέο Νο 4.5

Το Σχέδιο Ολοκληρωμένης Υγείας βάσει των αποτελεσμάτων του προγράμματος στα συστήματα υγείας

Co-funded by the European Union's Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020)

Πληροφορίες Έργου

Ακρωνύμιο Έργου :	Transcare
Τίτλος Έργου:	Improving access to healthcare for transgender individuals
Αρ. Συμφωνητικού:	881952
Πρόγραμμα ΕΕ:	Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια (2014-2020)
Συντονιστής Έργου	Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών – Ιατρική Σχολή
Ιστοσελίδα Έργου :	www.transcare.ceu

Πληροφορίες Εγγράφου

Συγγραφέας:	Πανεπιστήμιο Κρήτης
Κριτής:	Συντονιστική Επιτροπή του Έργου
Επίπεδο Διάχυσης	Εμπιστευτικό
Ημερομηνία:	Ιούνιος 2023

Copyright © Transcare Project

This deliverable is licensed under a Creative Commons Attribution-Share Alike 4.0 International License. The open license applies only to final deliverables. In any other case the deliverables are confidential.

Η παρούσα έκθεση χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια (2014-2020) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το περιεχόμενο της έκθεσης εκφράζει μόνο τις απόψεις του συντάκτη και τελεί υπό την αποκλειστική του/της ευθύνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην παρούσα.

Εισαγωγή

Τα άτομα τρανς υφίστανται διακρίσεις λόγω του φύλου τους, προκαταλήψεις και ανισότητες στην υγεία παντού στις χώρες μέλη της ΕΕ (1). Επιπλέον, τα άτομα τρανς συχνά προβλέπουν ή βιώνουν αρνητικές/διακριτικές συμπεριφορές από παρόχους υγείας, πράγμα που οδηγεί σε διστακτικές συμπεριφορές για την λήψη οποιασδήποτε υπηρεσίας υγείας (2). Το TRANSCARE - Βελτίωση της πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη για τα άτομα τρανς είναι ένα διετές ευρωπαϊκά χρηματοδοτούμενο έργο που αντιμετωπίζει την επείγουσα ανάγκη να καταπολεμηθούν οι διακρίσεις κατά των ατόμων τρανς και να βελτιωθεί η συνολική υγεία και ευημερία των ατόμων τρανς στην Ελλάδα μέσω: α) της ευαισθητοποίησης της κοινωνίας για το πρόβλημα και β) της ενίσχυσης της ικανότητας του προσωπικού των κλινικών για τη βελτίωση της πρόσβασης των ατόμων τρανς στην υγειονομική περίθαλψη.

Με αυτόν τον τρόπο, το TRANSCARE αναμένεται να αυξήσει την ευαισθητοποίηση για την ισότητα των ατόμων τρανς και την πρόσβασή τους στην υγεία μέσω δραστηριοτήτων ευαισθητοποίησης του κοινού, εκδηλώσεων και ενημερωτικών ημερών. Επιπλέον, το έργο θα αποσκοπήσει στην καταπολέμηση των διακρίσεων κατά των ατόμων τρανς και στη βελτίωση της πρόσβασής τους στην υγειονομική περίθαλψη μέσω της ανάπτυξης και παράδοσης εκπαιδευτικών προγραμμάτων που απευθύνονται ειδικά στο προσωπικό των κλινικών, με σκοπό τη δημιουργία ευπρόσδεκτου περιβάλλοντος για τα άτομα τρανς. Το TRANSCARE αναμένεται να οδηγήσει σε ένα πιο ενημερωμένο περιβάλλον για τα δικαιώματα των ατόμων τρανς και σε μια βελτιωμένη πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη, αυξάνοντας την ικανότητα του προσωπικού των κλινικών να αντιμετωπίζουν τα δικαιώματα και τις ανάγκες των ατόμων τρανς και πώς να αντιμετωπίζουν τέτοιες περιπτώσεις. Θα συμβάλλει επίσης στην προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων τρανς αντιμετωπίζοντας τα κενά στην πολιτική και προτείνοντας δυνητικές λύσεις.

Το TRANSCARE αποτελείται από τέσσερα πακέτα εργασίας (ΠΕ). Το ΠΕ1 συντονίζει και υποστηρίζει όλα τα ΠΕ του έργου. Το ΠΕ2 παρέχει πληροφορίες υπόβαθρου και υποστήριξη σχετικά με τα εμπόδια στην υγειονομική περίθαλψη για τα άτομα τρανς, καθώς και τις ανάγκες εκπαίδευσης των επαγγελματιών υγείας για τη βελτίωση της παροχής φροντίδας στον στόχο του πληθυσμού. Το ΠΕ3 επικεντρώνεται στην ανάπτυξη της ικανότητας για την εκπαίδευση των παρόχων υγείας, συμπεριλαμβανομένης της ανάπτυξης και παράδοσης διαδικτυακών εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Το ΠΕ4 αφορά στη δημιουργία δικτύου και στην ευαισθητοποίηση για τη μέγιστη διάδοση και βιωσιμότητα του έργου, συμπεριλαμβανομένης της ανάπτυξης πόρων ευαισθητοποίησης, εκδηλώσεων και ενημερωτικών ημερίδων.

Η παρούσα έκθεση χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια (2014-2020) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το περιεχόμενο της έκθεσης εκφράζει μόνο τις απόψεις του συντάκτη και τελεί υπό την αποκλειστική του/της ευθύνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην παρούσα.

Μια καθορισμένη εργασία του ΠΕ4 - και ο στόχος αυτού του παραδοτέου - είναι να παράσχει ένα σχέδιο ολοκληρωμένης υγείας βάσει των αποτελεσμάτων του έργου TRANSCARE στην τυπική πρακτική και στο σύστημα υγείας, με σκοπό τη διευκόλυνση της παροχής ποιοτικής φροντίδας στα άτομα τρανς (**Σχήμα 1**).

Σχήμα 1. Οι σχέσεις μεταξύ ΠΕ και ο ρόλος του ΠΕ4.

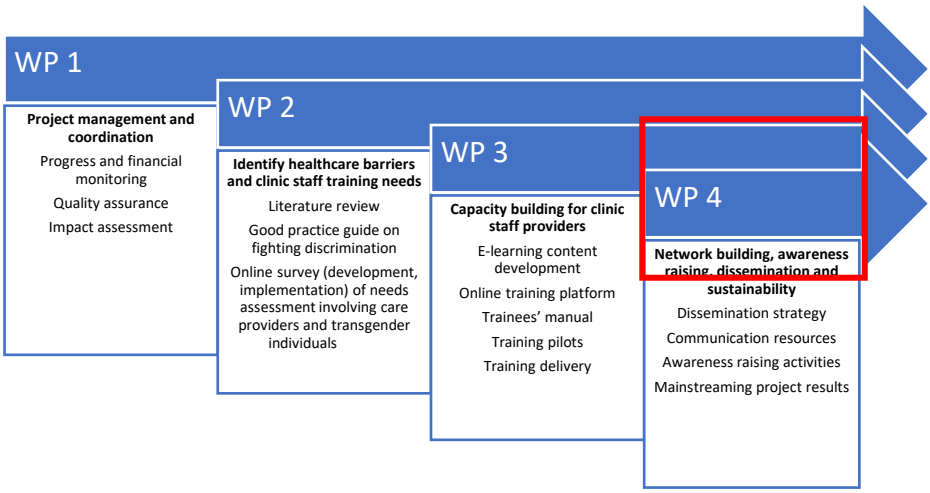

Περίληψη

Το πρόγραμμα TRANSCARE, που χρηματοδοτήθηκε από την ΕΕ, είχε ως στόχο τη βελτίωση της πρόσβασης και την υποστήριξη της παροχής ποιοτικής φροντίδας στα τρανς άτομα. Κατά τη διάρκεια των τριών ετών του προγράμματος, παρουσιάστηκαν αρκετά αποτελέσματα του έργου, συμπεριλαμβανομένης μιας ανασκόπησης της βιβλιογραφίας για τον χαρτογραφισμό του προβλήματος, δύο μεγάλες έρευνες ανάγκης, ένα διαδικτυακό εκπαιδευτικό πρόγραμμα eLearning για επαγγελματίες υγείας, πολλές ενημερωτικές εκδηλώσεις σε εθνικό επίπεδο και ένα αναλυτικό αναφοράς προτάσεων πολιτικής. Σε αυτή τη μελέτη, περιλαμβάνουμε τα στοιχεία που παρέχονται από τα αποτελέσματα του έργου TRANSCARE, εντοπίζουμε τομείς που πρέπει να αντιμετωπιστούν για τη βελτίωση της φροντίδας των τρανς ατόμων και συνθέτουμε την εμπειρία μας σε έναν δρόμο γνώσης για την ενσωμάτωση στα συστήματα υγείας.

Ως ένα δημόσιο υγειονομικό ζήτημα και σύμφωνα με τον δρόμο μας, η πρόοδος στη φροντίδα των τρανς ατόμων απαιτεί την ενσωμάτωση στην πολιτική υγείας, την εκπαίδευση και κατάρτιση των επαγγελματιών υγείας, τη διαθεσιμότητα των απαραίτητων φαρμάκων για την επιβεβαίωση του φύλου και των υπηρεσιών υγείας που απευθύνονται σε αυτήν την πληθυσμιακή ομάδα, συμπεριλαμβανομένης της ιατρικής αλλά και της κοινωνικής φροντίδας. Το σχέδιο ολοκλήρωμένης υγείας TRANSCARE (TRANSCARE Integration Roadmap - TIR) λειτουργεί ως μοντέλο για τους ενδιαφερόμενους φορείς, προκειμένου να αποφασίσουν τα απαραίτητα στοιχεία και τα βήματα για την ενσωμάτωση της

Η παρούσα έκθεση χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια (2014-2020) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το περιεχόμενο της έκθεσης εκφράζει μόνο τις απόψεις του συντάκτη και τελεί υπό την αποκλειστική του/της ευθύνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην παρούσα.

φροντίδας των τρανς ατόμων. Σύμφωνα με το Δημόσιο Υγειονομικό Μοντέλο του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (ΠΟΥ), το οποίο έχει χρησιμοποιηθεί για τη δημιουργία δρόμων γνώσης για την ανάπτυξη άλλων πεδίων φροντίδας (3), ο TIR μας περιλαμβάνει τη σύνθεση πολλαπλών ενεργειών, όπως:

1. Συμπερίληψη φροντίδας για τα τρανς άτομα στην εθνική πολιτική υγείας
2. Νομοθεσία και χρηματοδότηση
3. Διαθεσιμότητα των απαραίτητων φαρμάκων για την επιβεβαίωση του φύλου, ιδίως θεραπεία με ορμόνες
4. Εκπαίδευση και κατάρτιση των επαγγελματιών υγείας
5. Εφαρμογή των υπηρεσιών φροντίδας για τα τρανς άτομα σε υπηρεσίες πρωτογενούς και δευτερογενούς
6. Εφαρμογή των υπηρεσιών φροντίδας για τα τρανς άτομα σε υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας και σύνδεση με την ιατρική φροντίδα

Τα αποτελέσματα και οι ενδείξεις από όλα τα πακέτα εργασίας του έργου συγκεντρώνονται για να δημιουργηθεί ένα μονοπάτι με πολλαπλά σημεία για να καθοδηγήσει την ανάπτυξη της ενσωματωμένης φροντίδας για τα τρανς άτομα και να παρακολουθεί την αντίστοιχη πρόοδο. Το έργο επικεντρώνεται στο υγειονομικό και κοινωνικό πλαίσιο της Ελλάδας, ωστόσο το μονοπάτι μας μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως παράδειγμα για προσαρμογή και σε άλλες ρυθμίσεις. Όπως και με κάθε δημόσιο υγειονομικό ζήτημα, η εφαρμογή του TIR απαιτεί τόσο την εμπλοκή των εμπλεκομένων φορέων όσο και πολιτικές ενέργειες προκειμένου να δοκιμαστεί, να δοκιμαστεί και, τελικά, να υιοθετηθεί.

Η παρούσα έκθεση χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια (2014-2020) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το περιεχόμενο της έκθεσης εκφράζει μόνο τις απόψεις του συντάκτη και τελεί υπό την αποκλειστική του/της ευθύνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην παρούσα.

Υπόβαθρο

Τα άτομα τρανς αντιμετωπίζουν παγκοσμίως σημαντικές ανισότητες στον τομέα της υγείας και εμπόδια στην παροχή κατάλληλων υπηρεσιών υγείας, συμπεριλαμβανομένων διακριτικών υπηρεσιών υγείας, έλλειψης κατάλληλα εκπαιδευμένων παρόχων υγείας και εμποδίων από τα συστήματα υγείας και τα προγράμματα ασφάλισης για την κάλυψη των τρανς-συγκεκριμένων υπηρεσιών (2). Διακριτικές στάσεις μεταξύ επαγγελματιών υγείας και η ενσωματωμένη ετερονορματικότητα στις υπηρεσίες υγείας εμποδίζουν όλα τα άτομα LGBTQI+ από το να έχουν πρόσβαση σε ιατρική φροντίδα, ενώ η νομική προστασία του πληθυσμού απέναντι στη διάκριση στην υγειονομική φροντίδα και άλλες ρυθμίσεις είναι περιορισμένη σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. (4-8).

Ειδικά στην Ελλάδα, οι στάσεις απέναντι στην LGBT κοινότητα είναι αρκετά αρνητικές και διακριτικές (9,10). Οι οργανώσεις LGBT στην Ελλάδα έχουν εργαστεί ενεργά για να θέσουν το θέμα της παιδείας στα σχολεία, μαζί με τη στοχευμένη εκπαίδευση των δημόσιων αξιωματούχων, συμπεριλαμβανομένων των δασκάλων, των αστυνομικών και, ιδιαίτερα, των επαγγελματιών υγείας (11). Παρόλα αυτά, η Ελλάδα εμφανίζει υψηλά ποσοστά διάκρισης και βίας λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου (12-15 Το 2014, η νομοθεσία που απαγορεύει τα εγκλήματα μίσους και τη μίση συμπεριφορά με βάση το φύλο ταυτότητας εκδόθηκε από την ελληνική βουλή (Ν. 4285/2014), ενώ δύο χρόνια αργότερα, το νομικό πλαίσιο για την ισότιμη μεταχείριση και την καταπολέμηση της διάκρισης (Ν. 4443/2016) ενημερώθηκε επίσης για να περιλαμβάνει απαγόρευση όλων των μορφών διάκρισης βάσει της ταυτότητας φύλου, αλλά όχι στον τομέα της υγειονομικής φροντίδας (16).

Παρόλο που ο νόμος για την νομική αναγνώριση του φύλου επιτρέπει στα τρανς άτομα να αλλάξουν το όνομά τους και το φύλο τους σε επίσημα έγγραφα, χωρίς την απαίτηση ψυχιατρικής εξέτασης ή άλλων ιατρικών διαδικασιών, το 2017 (Ν. 4491/2017), αυτό συνοδεύτηκε από αρκετές ατέλειες, συμπεριλαμβανομένης της δαπανηρής και χρονοβόρας διαδικασίας που πρέπει να ακολουθήσουν τα τρανς άτομα, την έλλειψη επιλογών φύλου έξω από το δυαδικό σύστημα και τον αποκλεισμό παντρεμένων ατόμων και ατόμων κάτω των 17 ετών. Ως αποτέλεσμα, παρά την υφιστάμενη νομική μεταρρύθμιση, όχι όλα τα τρανς άτομα μπορούν εύκολα να αποκτήσουν επίσημα έγγραφα που αντανακλούν την ταυτότητά τους (16). Επιπλέον, αν και η θεραπεία αντικατάστασης ορμονών καλύπτεται από τον κοινωνικό ασφαλισμό υγείας στην Ελλάδα, όλες οι άλλες μορφές χειρουργικής επέμβασης για την επιβεβαίωση του φύλου δεν καλύπτονται. Οι άνθρωποι που επιθυμούν να έχουν πρόσβαση σε ιατρικές διαδικασίες μετάβασης εξακολουθούν να χρειάζεται να λάβουν ψυχιατρική διάγνωση "δυσφορίας φύλου", αφού, παρά την επίσημη εφαρμογή από το 2022,

Η παρούσα έκθεση χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια (2014-2020) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το περιεχόμενο της έκθεσης εκφράζει μόνο τις απόψεις του συντάκτη και τελεί υπό την αποκλειστική του/της ευθύνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην παρούσα.

η ICD-11 (η οποία καταργεί το ψυχιατρικό στίγμα από την ταυτότητα των τρανς ατόμων και εξασφαλίζει την πρόσβασή τους σε θεραπείες επιβεβαίωσης φύλου) δεν εφαρμόζεται πρακτικά στην Ελλάδα (17).

Γενικά προβλήματα και περιβαλλοντικά ζητήματα που έχουν παρατηρηθεί στην εφαρμογή των υπηρεσιών υγείας στην Ελλάδα, συμπεριλαμβανομένης της έλλειψης ολοκληρωμένης φροντίδας και έλλειψης προσανατολισμού προς τον ασθενή, επηρεάζουν επιπλέον την παροχή κατάλληλης φροντίδας για τα τρανς άτομα (18,19). Η φροντίδα των τρανς ατόμων δεν αποτελεί μέρος του περιεχομένου καμίας ιατρικής διδασκαλίας, πράγμα που διατηρεί το κενό γνώσης των επαγγελματιών υγείας και την έλλειψη χώρου οδηγιών και πόρων σχετικά με την υγεία των τρανς ατόμων. Τα Κέντρα Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας έχουν αποδειχθεί ως επικρατέστερη βάση για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή νέων προσεγγίσεων για την ενίσχυση της φροντίδας των τρανς ατόμων (20), ωστόσο, ακόμα και η πρόσφατα εκκινηθείσα Μεταρρυθμιστική Μεταρρύθμιση Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Δεν έχει λάβει υπόψη την ένταξη της υγείας των τρανς στο σύστημα υγείας της χώρας (21).

Το ευρωπαϊκό συγχρηματοδοτούμενο πρόγραμμα TRANSCARE (https://transcare-project.eu/) είχε ως στόχο τη βελτίωση της πρόσβασης και την υποστήριξη της παροχής ποιοτικής φροντίδας στα τρανς άτομα. Κατά τη διάρκεια των τριών ετών του προγράμματος παραδόθηκαν αρκετά αποτελέσματα του έργου, συμπεριλαμβανομένης μιας ανασκόπησης της βιβλιογραφίας για την καταγραφή των προβλημάτων, δύο μεγάλης κλίμακας έρευνες ανάγκης, ένα διαδικτυακό εκπαιδευτικό πρόγραμμα εκπαίδευσης για επαγγελματίες υγείας, πληροφορίες και εκδηλώσεις για την ενημέρωση και την αύξηση της ευαισθητοποίησης, καθώς και ένα αναλυτικό έκθεμα πολιτικής πρότασης. Μια πρόσφατη ανασκόπηση της βιβλιογραφίας από την ομάδα εργασίας μας υπογράμμισε ότι η βελτίωση της φροντίδας για τα τρανς άτομα είναι ένα πολυδιάστατο ζήτημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί σε κοινωνικό, υγειονομικό και επίπεδο έρευνας, με τις μελλοντικές εκπαιδευτικές δράσεις να επικεντρώνονται στον σεβασμό της ταυτότητας των τρανς ατόμων, τη διαφύλαξη του απορρήτου, τη δημιουργία αξιόπιστων σχέσεων μεταξύ παροχέων και ασθενών και την παροχή επαρκούς επάρκειας όσον αφορά τα τρανς-συγκεκριμένα ζητήματα υγείας (22). Η ένταξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων και πολιτικών προτάσεων υγείας στο σύστημα υγείας είναι κρίσιμη για την επίτευξη της ολοκληρωμένης φροντίδας της κοινότητας και έχουν προταθεί πολλά πλαίσια και μέθοδοι από οργανισμούς όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) και άλλοι οργανισμοί (3).

Εκμεταλλευόμενοι τα εισαγόμενα από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, τις δραστηριότητες και τα αποτελέσματα του έργου TRANSCARE, αυτή η έκθεση

Η παρούσα έκθεση χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια (2014-2020) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το περιεχόμενο της έκθεσης εκφράζει μόνο τις απόψεις του συντάκτη και τελεί υπό την αποκλειστική του/της ευθύνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην παρούσα.

στοχεύει στον προσδιορισμό των βασικών πεδίων που πρέπει να αντιμετωπιστούν και συνθέτει την εμπειρία μας σε έναν χάρτη ένταξης των γνώσεων στα συστήματα υγείας για τη βελτίωση της φροντίδας των τρανς ατόμων.

Γενική προσέγγιση

Ως ένα ζήτημα δημόσιας υγείας και σύμφωνα με τον οδικό χάρτη μας, η πρόοδος στη φροντίδα των τρανς ατόμων απαιτεί την ένταξη στην πολιτική υγείας, την εκπαίδευση και κατάρτιση των επαγγελματιών υγείας, τη διαθεσιμότητα των απαραίτητων φαρμάκων για την επιβεβαίωση του φύλου και των υπηρεσιών υγείας που αφορούν συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες, περιλαμβανομένης της ιατρικής φροντίδας και της κοινωνικής φροντίδας. Το σχέδιο ολοκλήρωμένης υγείας του TRANSCARE (TIR) λειτουργεί ως μοντέλο για τους φορείς που θα αποφασίσουν τα απαραίτητα στοιχεία και τα βήματα που απαιτούνται για την ένταξη της φροντίδας των τρανς ατόμων. Σύμφωνα με το παράδειγμα από τον ΠΟΥ, η δημιουργία ενός σχεδίου (3), όπως ο TIR που δημιουργήσαμε περιλαμβάνει τη σύνθεση πολλαπλών ενεργειών, όπως:

1. Συμπερίληψη φροντίδας για τα τρανς άτομα στην εθνική πολιτική υγείας
2. Νομοθεσία και χρηματοδότηση
3. Διαθεσιμότητα των απαραίτητων φαρμάκων για την επιβεβαίωση του φύλου, ιδίως θεραπεία με ορμόνες
4. Εκπαίδευση και κατάρτιση των επαγγελματιών υγείας
5. Εφαρμογή των υπηρεσιών φροντίδας για τα τρανς άτομα σε υπηρεσίες πρωτογενούς και δευτερογενούς
6. Εφαρμογή των υπηρεσιών φροντίδας για τα τρανς άτομα σε υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας και σύνδεση με την ιατρική φροντίδα

Τα αποτελέσματα και οι αποδείξεις από το πακέτο εργασίας του έργου χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία ενός μονοπατιού με πολλαπλά σημεία προκειμένου να καθοδηγήσουν την ανάπτυξη της ενσωματωμένης φροντίδας για τα τρανς άτομα και να παρακολουθήσουν την αντίστοιχη πρόοδο. Το έργο επικεντρώνεται στον τομέα της υγείας και της κοινωνικής πραγματικότητας της Ελλάδας, ωστόσο ο οδικός χάρτης μας μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως παράδειγμα προσαρμογής και σε άλλες ρυθμίσεις. Όπως συμβαίνει με κάθε ζήτημα δημόσιας υγείας, η εφαρμογή του TIR απαιτεί τόσο την εμπλοκή των ενδιαφερομένων φορέων όσο και πολιτικές ενέργειες προκειμένου να δοκιμαστεί, να δοκιμαστεί και, τελικά, να υιοθετηθεί.

Η παρούσα έκθεση χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια (2014-2020) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το περιεχόμενο της έκθεσης εκφράζει μόνο τις απόψεις του συντάκτη και τελεί υπό την αποκλειστική του/της ευθύνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην παρούσα.

Πολιτική, νομοθεσία και χρηματοδότηση

Στο πλαίσιο του έργου TRANSCARE, πραγματοποιήθηκαν δύο στρογγυλά τραπέζια πολιτικής υπό τον συντονισμό του Ιατρικού Συλλόγου Αθηνών, συμπεριλαμβάνοντας εκπροσώπους από δημόσια υγειονομικά ιδρύματα και οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών. Ο στόχος ήταν η ανάπτυξη προτάσεων πολιτικής για τη βελτίωση της πρόσβασης των τρανς ατόμων στις υπηρεσίες υγείας στην Ελλάδα. Ανάμεσα στα κύρια σημεία που προέκυψαν από τις συζητήσεις στα στρογγυλά τραπέζια και πρέπει να αντιμετωπιστούν με στοχευμένες δράσεις στον τομέα της πολιτικής, της νομοθεσίας και της χρηματοδότησης για την ολοκληρωμένη ενσωμάτωση της υγείας των τρανς ατόμων στο σύστημα υγείας περιλαμβάνουν:

- Η ανάγκη για μια πολυδιάστατη στρατηγική για την εξασφάλιση της πρόσβασης των τρανς ατόμων στις υπηρεσίες υγείας.
- Η ανάγκη να αντιμετωπιστεί η διάκριση βάσει της ταυτότητας φύλου και της έκφρασης του φύλου μέσω θεσμικών και πρακτικών παρεμβάσεων.
- Η ενεργός συμμετοχή των τρανς ατόμων στον σχεδιασμό και την υλοποίηση των παρεμβάσεων πρέπει να εξασφαλιστεί.
- Η ανάγκη για τον σχεδιασμό πολιτικών που θα εξασφαλίζουν την ίση μεταχείριση των τρανς ατόμων σε όλα τα επίπεδα. Συγκεκριμένα, πρέπει να αντιμετωπιστούν οι συστημικές και εκπαιδευτικές αδυναμίες που εμποδίζουν την πρόσβαση των τρανς ατόμων στην υγειονομική περίθαλψη, όπως η χρήση λανθασμένων φύλων από τους παρόχους υγείας, τα προβληματικά διαγνωστικά κριτήρια και η παθολογοποίηση καθώς και οι εμπόδια στην απόκτηση συνταγών.
- Η ανάγκη να αντιμετωπιστούν η απουσία ασφάλισης για τις ιατρικές επεμβάσεις αναδιαπραγμάτευσης φύλου, η περιορισμένη διαθεσιμότητα των υπηρεσιών υγείας που αφορούν τους τρανς ανθρώπους, που οδηγεί σε υπερφόρτωση και καθυστερήσεις στις ραντεβού, και η έλλειψη εξειδικευμένων επαγγελματιών υγείας. Συνεπώς, αναγνωρίστηκε η άμεση ανάγκη για αναβάθμιση ολόκληρου του συστήματος υγείας για να συμμορφωθεί με το νέο σύστημα κατάταξης της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας, ICD-11, και τις απαραίτητες διαδικασίες προσαρμογής για την πρόσβαση σε ιατρικές υπηρεσίες αναδιαπραγμάτευσης φύλου.
- Η ανάγκη να ξεκινήσουν νέες νομοθεσίες που να καλύπτουν θέματα θεραπειών μεταστροφής, να διαλευκάνουν το έννοιο της συναίνεσης και να δίνουν προτεραιότητα στην κατάλληλη ψυχιατρική αγωγή των τρανς ατόμων. Συγκεκριμένα, προτάθηκε ότι οι επαγγελματίες υγείας που συμμετέχουν σε θεραπείες μεταστροφής θα πρέπει να πιστοποιούνται από τα ίδια τα τρανς άτομα, και οι ψυχίατροι θα πρέπει να λαμβάνουν κατάλληλη εκπαίδευση, ειδικά στην εργασία με νεαρούς ανθρώπους.

Η παρούσα έκθεση χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια (2014-2020) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το περιεχόμενο της έκθεσης εκφράζει μόνο τις απόψεις του συντάκτη και τελεί υπό την αποκλειστική του/της ευθύνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην παρούσα.

Σύμφωνα με το Δημόσιο Υγειονομικό Μοντέλο του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (ΠΟΥ) (3) για τη δημιουργία ενός σχεδίου ολοκλήρωσης της υγείας των τρανς ατόμων στο σύστημα υγείας, είναι απαραίτητο να διαμορφωθούν συγκεκριμένες εργαστηριακές ομάδες που θα εκτιμήσουν τις παραπάνω ανάγκες. Αυτές οι ομάδες πρέπει να αποτελούνται από εθνικούς ειδικούς στην υγεία των τρανς ατόμων, διεθνείς σύμβουλους, εκπροσώπους της τρανς κοινότητας και εκπροσώπους από τα υπουργεία και τους φορείς που είναι υπεύθυνοι για την πολιτική υγείας. Οι υφιστάμενες εθνικές πολιτικές υγείας πρέπει να αναθεωρηθούν για να τεθούν προτεραιότητες βάσει των εντοπισμένων αναγκών, να εγκριθούν προσθήκες και ενημερώσεις και, στη συνέχεια, να περιληφθεί η υγεία των τρανς ατόμων σε όλες τις πολιτικές και τα έγγραφα υγείας, συμπεριλαμβανομένων (μεταξύ άλλων) των τομέων που είναι ειδικά αφιερωμένοι στους τρανς, όπως οι ασθένειες μη μεταδιδόμενες μεταξύ ατόμων, το HIV, οι ασθένειες που μεταδίδονται σεξουαλικά και άλλες λοιμώξεις, η ψυχική υγεία και οι θεραπείες μεταστροφής (δηλαδή οι πολιτικές ελέγχου των φαρμάκων).

Ομάδες νομικών εμπειρογνωμόνων πρέπει να δημιουργηθούν με την συμμετοχή των παραπάνω ενδιαφερομένων, καθώς και νομικών εμπειρογνωμόνων, όπως και εμπειρογνωμόνων ηθικών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ο ρόλος τους είναι να εξετάσουν τα νομικά στοιχεία της πολιτικής υγείας και φαρμάκων, της χρηματοδότησης και των πλαισίων ολοκλήρωσης της υγείας των τρανς ατόμων, περιλαμβανομένου, για παράδειγμα, της πιθανής ειδικής άδειας για τη δημιουργία απαραίτητων εγκαταστάσεων για την υγεία των τρανς ατόμων, της εγγραφής ως ιατρικές υπηρεσίες και της κατανομής προσωπικού (3).

Τέλος, μια ομάδα εμπειρογνωμόνων στον τομέα της χρηματοδότησης, με την επιπλέον συνεισφορά οικονομολόγων της υγείας, διαχειριστών του συστήματος υγείας και παρόχων υπηρεσιών υγείας και κοινωνικής υπηρεσίας, είναι κρίσιμη για την αναθεώρηση των υφιστάμενων μοντέλων χρηματοδότησης και παράδοσης υπηρεσιών και τον καθορισμό της αποτελεσματικότητας σε σχέση με την παροχή υγείας για τα τρανς άτομα, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας φροντίδας καθώς και των κοινωνικών υπηρεσιών. Τα έξοδα αυτά μπορεί να περιλαμβάνουν το κόστος δημιουργίας νέων εγκαταστάσεων, τους μισθούς του προσωπικού, τα φάρμακα, τον εξοπλισμό και άλλα άμεσα και έμμεσα έξοδα. (3).

Όλες οι παραπάνω ομάδες εμπειρογνωμόνων, σε συνεργασία με τις αρμόδιες αρχές, θα πρέπει επίσης να αντιμετωπίσουν ζητήματα που σχετίζονται με την ασφάλιση κάλυψης για τις υπηρεσίες που αφορούν τα τρανς άτομα και τις ιατρικές επεμβάσεις, λαμβάνοντας υπόψη τους κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες που επηρεάζουν την υγεία του πληθυσμού τρανς ατόμων. Ένα άλλο σημαντικό πεδίο που απαιτεί συνεργασία είναι σχετικό με την ολοκλήρωση των υπηρεσιών υγείας και κοινωνικής φροντίδας και, πάνω απ' όλα, ποιος είναι

Η παρούσα έκθεση χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια (2014-2020) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το περιεχόμενο της έκθεσης εκφράζει μόνο τις απόψεις του συντάκτη και τελεί υπό την αποκλειστική του/της ευθύνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην παρούσα.

υπεύθυνος για τη χρηματοδότησή τους, καθώς σε πολλές χώρες όπως η Ελλάδα, η υγεία και η κοινωνική φροντίδα χρηματοδοτούνται από διάφορα Υπουργεία. Άλλα οργανωτικά ζητήματα, όπως οι μισθοί, οι επιπρόσθετες αποζημιώσεις για τους επαγγελματίες που παρέχουν υπηρεσίες για τα τρανς άτομα εκτός του ωραρίου εργασίας και η διαθεσιμότητα εξωτερικής χρηματοδότησης για την προώθηση της υγείας τρανς θα πρέπει επίσης να συμπεριληφθούν στο πλαίσιο εργασίας της πολιτικής, της νομοθεσίας και της χρηματοδότησης. (3).

Εκπαίδευση

Το TRANSCARE παρήγαγε εκτενή αποτελέσματα για την αναγνώριση και αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών αναγκών των επαγγελματιών υγείας και του κοινού σχετικά με την υγεία των τρανς ατόμων. Βασισμένο σε ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, παρατηρησιακές μελέτες μεταξύ παρόχων υγείας, φοιτητών ιατρικής και άλλων επιστημών υγείας και κοινωνικής φροντίδας και τρανς ατόμων, καθώς και δύο στρογγυλά τραπέζια πολιτικής, η ομάδα TRANSCARE έχει επισημάνει ότι η υγεία των τρανς ατόμων πρέπει να ενσωματωθεί σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης, και συγκεκριμένα:

- Εκπαίδευση στα σχολεία
- Προπτυχιακή και μεταπτυχιακή εκπαίδευση στην ιατρική και άλλες επιστήμες υγείας και κοινωνικής φροντίδας
- Συνεχής ιατρική εκπαίδευση των παρόχων υγείας και φροντιστικής κοινωνικής φροντίδας

Λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με τις ανάγκες και τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν σε κάθε επίπεδο περιλαμβάνονται παρακάτω:

Εκπαίδευση στα σχολεία

Τα αποτελέσματα από τα δύο TRASCARE και τα πολιτικά στρογγυλά τραπέζια αναγνώρισαν την ανάγκη και την πρόθεση να ανανεωθούν τα συστήματα πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης όσον αφορά την εκπαίδευση σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα του φύλου, καθώς και τις ταυτότητες τρανς ατόμων. Σημαντικά, το να περιλαμβάνονται μαθήματα Πλήρους Σεξουαλικής Εκπαίδευσης, τα οποία αυτή τη στιγμή απουσιάζουν εντελώς και αντιμετωπίζονται αρνητικά από όλα τα επίπεδα σχολείων και το πανεπιστημιακό πρόγραμμα σπουδών στην Ελλάδα και σε πολλές άλλες χώρες, υπογραμμίστηκε ως μια τεράστια ανάγκη. Βασιζόμενοι στα αποτελέσματα της πεδίο έρευνας του TRASCARE, υπάρχει συμφωνία όσον αφορά την ανάγκη για εκπαίδευση που θα καλύπτει, μεταξύ άλλων, θέματα που σχετίζονται με τη βασική έννοια της ταυτότητας του φύλου, τον σεξουαλικό

Η παρούσα έκθεση χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια (2014-2020) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το περιεχόμενο της έκθεσης εκφράζει μόνο τις απόψεις του συντάκτη και τελεί υπό την αποκλειστική του/της ευθύνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην παρούσα.

προσανατολισμό και τα χαρακτηριστικά του φύλου, τη θερμινολογία και την ανοικτή, μη-στιγματική επικοινωνία και πληροφόρηση σχετικά με την ιατρική μετάβαση. Είναι επίσης κρίσιμο να διασφαλιστεί ότι τα εκπαιδευτικά ιδρύματα θα διαθέτουν εκπαιδευτικά επαγγέλματα που είναι καλά ενημερωμένα και εκπαιδευμένα επαγγελματίες, οι οποίοι σέβονται τις ταυτότητες των διάφορων μαθητών, διατηρούν την εχεμύθεια και δημιουργούν ασφαλείς και αξιόπιστες σχέσεις και σχολικά περιβάλλοντα.

Προπτυχιακή και μεταπτυχιακή εκπαίδευση

Στο πλαίσιο του TRANSCARE διεξήχθη μια μελέτη με μικτές μεθόδους, περιλαμβανομένης διαδικτυακής έρευνας και ποιοτικών ερευνών μέσω ομάδων παρακολούθησης, για να αξιολογηθούν η ευαισθητοποίηση, οι απόψεις, οι αντιλήψεις και οι εκπαιδευτικές ανάγκες των επαγγελματιών υγείας και ψυχοκοινωνικής φροντίδας, καθώς και των φοιτητών αντίστοιχων σχολών σχετικά με την ταυτότητα του φύλου, την έκφραση του φύλου και τις ταυτότητες των τρανς ατόμων, καθώς επίσης και την καταγραφή των δικών τους εμπειριών από τις υπηρεσίες υγείας. Βασιζόμενοι στα αποτελέσματα αυτής της έρευνας, που περιλάμβανε 259 φοιτητές από σχολές ιατρικής, νοσηλευτικής, ψυχολογίας και κοινωνικής εργασίας, εντοπίστηκαν οι ακόλουθες ανάγκες για την ενσωμάτωση της υγείας των τρανς ατόμων στα προγράμματα μεταπτυχιακών σπουδών και υποψηφιοτήτων:

- Η ανάγκη για διευκρίνιση των πληροφοριών σχετικά με την ορολογία, την ταυτότητα του φύλου και τα θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού. Περίπου 25% των φοιτητών πιστεύουν ότι οι ταυτότητες τρανς ατόμων είναι μια επιλογή. Επιπλέον, δεν γίνονται σαφείς αναφορές στα θέματα τρανς στα μαθήματα ποτέ (48%) ή σπάνια (30%), ενώ οι αναφορές στα θέματα ταυτότητας του φύλου στα εκπαιδευτικά εγχειρίδια είναι ανύπαρκτες (43%) ή σπάνιες (27%). Σε περιπτώσεις όπου υπάρχουν, το 25% ανέφερε ότι αυτές οι αναφορές είναι παθολογικές.
- Η ανάγκη για σαφή εκπαίδευση, καθώς το 86% των φοιτητών συμφώνησε ότι το προσωπικό στις υπηρεσίες υγείας δεν έχει επαρκή εκπαίδευση για να παρέχει υπηρεσίες σε τρανς άτομα. Επιπλέον, το 63% των φοιτητών ανέφερε ότι δεν είχαν λάβει καμία είδους εκπαίδευση έξω από το πλαίσιο του πανεπιστημίου. Οι φοιτητές επίσης γνωρίζουν λίγα (38%) ή καθόλου (44%) για τη διαδικασία που χρειάζεται να ακολουθήσει κάποιος για να ξεκινήσει τη θεραπεία με ορμόνες και λίγο (33%) ή καθόλου (48%) γνωρίζουν για τη διαδικασία που απαιτείται για τη χειρουργική επέμβαση.

Στα στρογγυλά τραπέζια για τις πολιτικές υγείας του προγράμματος TRANSCARE εντόπισαν επιπλέον τα εξής:

Η παρούσα έκθεση χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια (2014-2020) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το περιεχόμενο της έκθεσης εκφράζει μόνο τις απόψεις του συντάκτη και τελεί υπό την αποκλειστική του/της ευθύνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην παρούσα.

- Η παροχή προσβάσιμων υπηρεσιών στα τρανς άτομα εξαρτάται από την εκπαίδευση των επαγγελματιών υγείας σε όλα τα επίπεδα και την αύξηση της ευαισθητοποίησης για το θέμα.
- Υπάρχει ανάγκη για εκπαίδευση που θα καλύπτει θέματα όπως η ταυτότητα του φύλου και ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η ορολογία και η συμπεριληπτική, αντιστρατευτική επικοινωνία, διαδικασίες μετάβασης (φάρμακα, υπηρεσίες, κάλυψη από ασφάλεια, πρωτόκολλα, προετοιμασία και υποστήριξη ατόμων), εξειδικευμένες ανάγκες υγείας, πρωτόκολλα, οδηγίες και βέλτιστες πρακτικές στα ελληνικά, σύγχρονα επιστημονικά δεδομένα, εστίαση στην ψυχική υγεία, σεξουαλικά και αναπαραγωγικά θέματα, νομικό πλαίσιο, πρόληψη και καταπολέμηση της διάκρισης στον τομέα της υγείας, ενημέρωση των ιατρικών αρχείων και των φορμών καταχώρησης και υποστήριξη της οικογένειας.

Σύμφωνα με το Δημόσιο Υγειονομικό Μοντέλο του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (ΠΟΥ) (3) για τη δημιουργία ενός σχεδίου ολοκλήρωσης της υγείας των τρανς ατόμων στο σύστημα υγείας, στο εκπαιδευτικό σύστημα των προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών, πρέπει να δημιουργηθούν εμπειρογνωμονικές ομάδες που αποτελούνται από διευθυντές σχολών ιατρικής, νοσηλευτικής, ψυχολογίας, φαρμακευτικής και κοινωνικής εργασίας, εκπαιδευτικούς εμπειρογνώμονες, εθνικούς και διεθνείς εμπειρογνώμονες στην υγεία των τρανς ατόμων και εκπροσώπους της τρανς κοινότητας. Οι ομάδες αυτές θα πρέπει να αναθεωρήσουν τα υπάρχοντα προγράμματα σπουδών και να προσαρμόσουν αποδεικτικά παραδείγματα από άλλες χώρες στο τοπικό πλαίσιο. Οι προαναφερθείσες βασικές δεξιότητες στην υγεία των τρανς ατόμων θα πρέπει να ενσωματωθούν σε αυτά τα προγράμματα σπουδών και η εκπαίδευση θα πρέπει να είναι ταυτόχρονα διδακτική και εμπειρική, με μάθηση από ομότιμους και κατάλληλη επίβλεψη. Για να διευκολυνθεί η απορρόφηση της υγείας των τρανς ατόμων, τα αντίστοιχα θέματα θα πρέπει να συμπεριληφθούν στις εξετάσεις των μαθημάτων που απαιτούνται για την πιστοποίηση και την άδεια εργασίας.

Συνεχής εκπαίδευση των παρόχων και των επαγγελματιών υγείας

Η αναγνώριση των εκπαιδευτικών αναγκών των παρόχων υγείας με σκοπό την ανάπτυξη ενός εκπαιδευτικού προγράμματος που θα βασίζεται σε αποδεικτικά στοιχεία και θα προσαρμόζεται στο περιβάλλον εργασίας ήταν το κεντρικό σημείο αναφοράς του έργου TRANSCARE. Το **Σχήμα 2** παρουσιάζει τα εμπόδια και τους διευκολυντές της περίθαλψης των τρανς ατόμων, όπως προέκυψαν από μια ανασκόπηση της βιβλιογραφίας του TRANSCARE (22). Αυτά μεταφράστηκαν αργότερα σε εκπαιδευτικές προτάσεις μέσω των συσκέψεων πολιτικής του TRANSCARE, σύμφωνα με τις οποίες τα προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης θα πρέπει να βασίζονται (μεταξύ άλλων) στις ακόλουθες αρχές:

Η παρούσα έκθεση χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια (2014-2020) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το περιεχόμενο της έκθεσης εκφράζει μόνο τις απόψεις του συντάκτη και τελεί υπό την αποκλειστική του/της ευθύνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην παρούσα.

- Προώθηση της εξουσιοδότησης και της περιλαμβανομένης, μείωση του κοινωνικού στίγματος και διευκόλυνση της πρόσβασης σε κατάλληλη υγειονομική περίθαλψη για όλα τα άτομα
- Προώθηση της εξουσιοδότησης και της περιλαμβανομένης, μείωση του κοινωνικού στίγματος και διευκόλυνση της πρόσβασης σε κατάλληλη υγειονομική περίθαλψη για όλα τα άτομα
- Σεβασμός της ποικιλομορφίας και όλων των ταυτοτήτων φύλου, αποφεύγοντας την παθολογοποίηση
- Σεβασμός της ποικιλομορφίας και όλων των ταυτοτήτων φύλου, αποφεύγοντας την παθολογοποίηση
- Εξοικείωση με κοινωνικούς, πολιτιστικούς, οικονομικούς και νομικούς παράγοντες που μπορεί να επηρεάσουν την υγεία των τρανς ατόμων, καθώς και την προθυμία και τη δυνατότητά τους να έχουν πρόσβαση σε υπηρεσίες
- Παροχή υπηρεσιών υγείας (ή αναφορά σε καταρτισμένους επαγγελματίες) που επικυρώνουν τις ταυτότητες και τις εκφράσεις φύλου
- Προσαρμογή των προσεγγίσεων θεραπείας για να καλύψουν τις συγκεκριμένες ανάγκες των ασθενών, λαμβάνοντας υπόψη τους στόχους τους για την ταυτότητα και την έκφραση του φύλου
- Επίκεντρο στην προώθηση της συνολικής υγείας και της ευημερίας και υιοθέτηση προσεγγίσεων μείωσης των βλαβών όταν είναι κατάλληλο.
- Βεβαιώνοντας ότι οι τρανς και πολυμορφικοί άνθρωποι έχουν πλήρη και διαρκή ενημερωμένη συμμετοχή στις αποφάσεις σχετικά με την υγεία και την ευημερία τους
- Υποστήριξη και υπεράσπιση των ασθενών εντός των οικογενειών και των κοινοτήτων τους, όταν αυτό είναι κατάλληλο

Σχήμα 2. Εμπόδια (κόκκινα) και διευκολυντές (πράσινα) για τη φροντίδα των τρανς ατόμων, όπως ανιχνευτήκαν από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας του προγράμματος TRANSCARE.

Η παρούσα έκθεση χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια (2014-2020) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το περιεχόμενο της έκθεσης εκφράζει μόνο τις απόψεις του συντάκτη και τελεί υπό την αποκλειστική του/της ευθύνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην παρούσα.

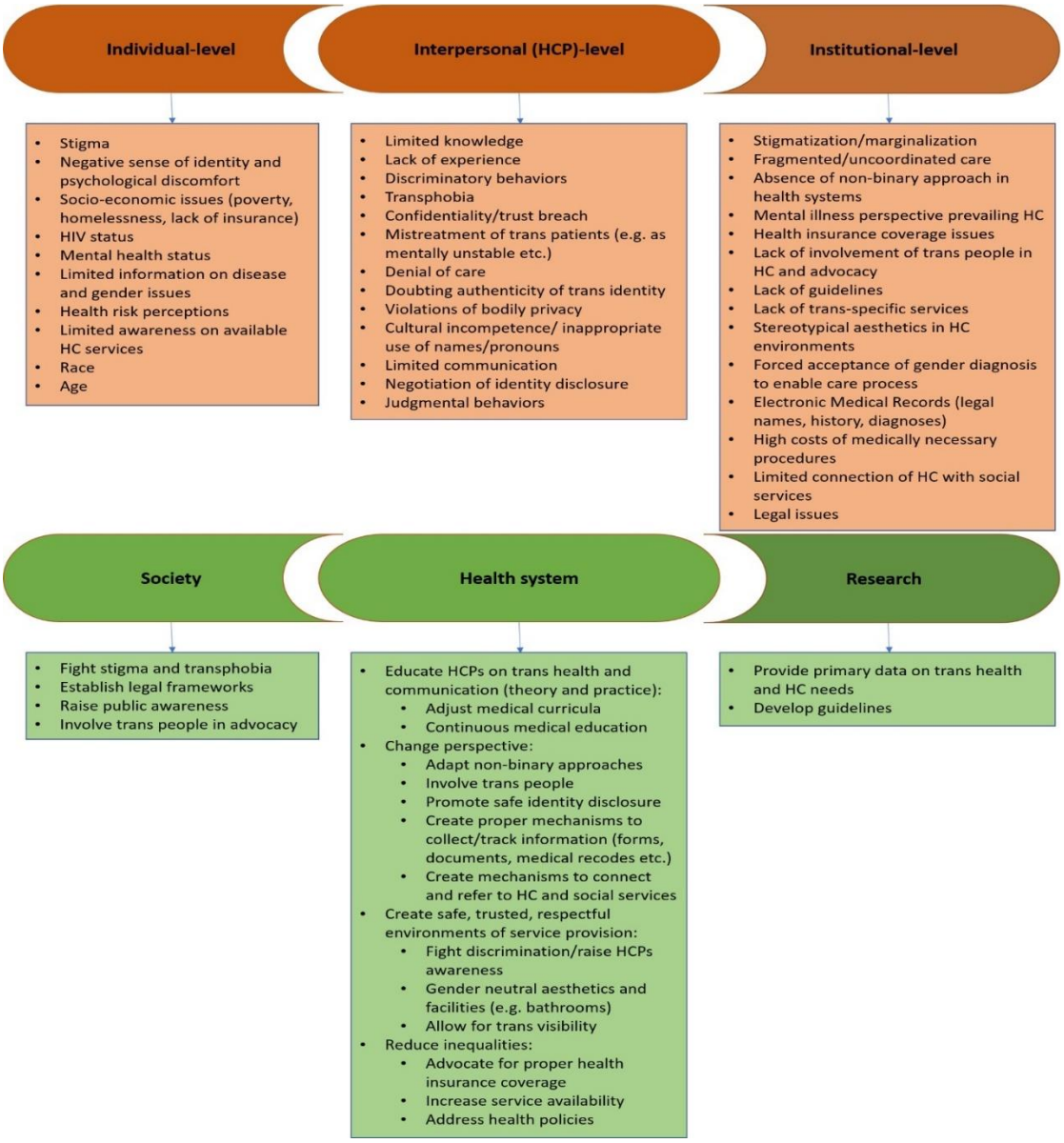

Abbreviations: ***HCP***: *healthcare provider*, ***HC***: *healthcare*

Βασισμένο στα παραπάνω, η κοινοπραξία του TRANSCARE ανέπτυξε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα Massive Online Open Course για επαγγελματίες του υγειονομικού τομέα. Αυτό το πρόγραμμα αντιμετωπίζει τις εντοπισμένες εκπαιδευτικές ανάγκες και προωθεί την υγεία τρανς ατόμων και την πρόσβασή τους σε υπηρεσίες. (https://e-learning.transcare-project.eu/). Το τελικό πρόγραμμα εκπαίδευσης δομείται σε ευρείες διδακτικές ενότητες (modules), κάθε μία από τις οποίες ενσωματώνει συγκεκριμένα μαθήματα (lessons). Κάθε μάθημα μπορεί, επίσης, να περιλαμβάνει επιμέρους διαλέξεις (units). Συνολικά,

Η παρούσα έκθεση χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια (2014-2020) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το περιεχόμενο της έκθεσης εκφράζει μόνο τις απόψεις του συντάκτη και τελεί υπό την αποκλειστική του/της ευθύνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην παρούσα.

δημιουργήθηκαν 4 ενότητες, 15 μαθήματα και 70 διαλέξεις. Συνοπτικά, το πρόγραμμα καλύπτει τις παρακάτω θεματικές:

- Βασικές έννοιες και ορολογία: Βασικές Έννοιες (χαρακτηριστικά/έκφραση/ταυτότητα φύλου, σεξουαλικός προσανατολισμός, ορολογίες), φυλομετάβαση (κοινωνική, νομική, ιατρική), η τρανς κοινότητα στην Ελλάδα (σεξεργασία, αορατότητα, αποκλεισμός, εγκλήματα μίσους)
- Πρόσβαση σε υπηρεσίες – προκλήσεις και συνέπειες: (Απο)παθολογιοποιηση ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτοτήτων (ιστορία και υφιστάμενη κατάσταση), προκλήσεις (ελλείψεις των δομών υγείας, στάσεις/αντιλήψεις επαγγελματιών, ανάγκες επιμόρφωσης, πρόσβαση σε φυλομετάβαση), νομικό πλαίσιο (αναγνώριση, διακρίσεις, εγκλήματα/ρητορική μίσους, κώδικες δεοντολογίας στην υγεία, τρανς δικαιώματα), προσωπικός αναστοχασμός (άσκηση)
- Δημιουργία συμπεριληπτικών υπηρεσίες υγείας: Συμπεριληπτικές δομές (συμπερίληψη και προσβασιμότητα, καταγραφή πληροφοριών, χρήση χώρων, ενίσχυση ορατότητας, καλές πρακτικές), επικοινωνία (προσωποκεντρικη φροντίδα, επικοινωνιακές δεξιότητες, μη-λεκτική επικοινωνία, εμπιστοσύνη/ενσυναίσθηση, αλληλεπίδραση), συμπεριληπτικές υπηρεσίες (υποδοχή, λήψη ιστορικού, διενέργεια εξετάσεων, συνεργασία/ενημέρωση συναδέλφων, κατευθυντήριες οδηγίες), διασύνδεση (σημασία συνεργασίας με ΛΟΑΤΚΙ+ φορείς και εξειδικευμένες υπηρεσίες, καταγραφή περιστατικών βίας/διάκρισης, υποστήριξη, πρωτοβουλίες)
- Εξειδικευμένες υπηρεσίες: Ψυχική υγεία (στρες, επίδραση διακρίσεων, επιβεβαιωτική προσέγγιση, τράνς παιδιά και έφηβα ατομα, κατευθυντήριες οδηγίες), ιατρικές διαδικασίες φυλομετάβασης (ορμονοθεραπεία, επεμβάσεις, ICD-11 και πρόσβαση σε υπηρεσίες), σεξουαλική και αναπαραγωγική υγεία (ανάγκες τρανς ατόμων, ασφαλείς πρακτικές, ζητήματα αναπαραγωγής και επιλογές γονεϊκότητας, κατευθυντήριες οδηγίες), διαθεματικότητα (ορισμοί, προκλήσεις, καλές πρακτικές)

Αυτό ήταν το πρώτο εκπαιδευτικό πρόγραμμα για επαγγελματίες υγείας που ασχολείται με την παροχή φροντίδας και τη διαχείριση των τρανς ατόμων που δημιουργήθηκε στην Ελλάδα μέσω μιας διαδικασίας συνεργασίας, παραγωγής και ανατροφοδότησης. Ο σχεδιασμός του προγράμματος ως Μαζικό Ανοιχτό Διαδικτυακό Μάθημα (MOOC) ήταν μια ακόμη καινοτομία, με τεκμηριωμένη αποτελεσματικότητα στην παροχή υψηλής ποιότητας συνεχούς εκπαίδευσης σε επαγγελματίες υγείας. (23). Η ανάπτυξη και η χρήση τέτοιων προγραμμάτων, ειδικά σχεδιασμένων για την παροχή φροντίδας σε τρανς άτομα, είναι πολύ περιορισμένες διεθνώς. Ωστόσο, μεμονωμένες μελέτες υπογραμμίζουν το

Η παρούσα έκθεση χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια (2014-2020) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το περιεχόμενο της έκθεσης εκφράζει μόνο τις απόψεις του συντάκτη και τελεί υπό την αποκλειστική του/της ευθύνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην παρούσα.

ενδιαφέρον των επαγγελματιών και την επείγουσα ανάγκη για επαρκή εκπαίδευση σε αυτόν τον συγκεκριμένο τομέα. (24). Η δομή και τα εργαλεία αυτού του προγράμματος αντιμετωπίζουν την άμεση ανάγκη για τη δημιουργία περιλαμβαντικών υπηρεσιών και εκπαιδευμένων επαγγελματιών με σκοπό την ενίσχυση της πρόσβασης των τρανς ατόμων στην υγεία και την παροχή κατάλληλων και υψηλής ποιότητας υπηρεσιών σε αυτόν τον πληθυσμό. Η διασφάλιση της ευρείας διάδοσης στα επαγγελματικά δίκτυα και η συμπερίληψη αυτού του μοντέλου στα προγράμματα σπουδών των πανεπιστημίων είναι σημαντική για την ενσωμάτωση της υγείας των τρανς ατόμων στο εκπαιδευτικό και υγειονομικό σύστημα της Ελλάδας και άλλων χωρών.

Η πρακτική εφαρμογή και η ενσωμάτωση

Όσον αφορά την εφαρμογή και την ενσωμάτωση της υγείας των τρανσεξουαλικών ατόμων στα ιατρικά και κοινωνικά συστήματα, η επιβεβαίωση του φύλου αποτελεί ένα βασικό στοιχείο για την αντιμετώπιση των αναγκών αυτής της πληθυσμιακής ομάδας και ένα μοναδικό κοινωνικό παράγοντα της υγείας που επηρεάζει τη ζωή των τρανσεξουαλικών ατόμων. (25). Η επιβεβαίωση του φύλου αναφέρεται στη διαδικασία μέσω της οποίας κάποιο άτομο αναγνωρίζει και εκφράζει το φύλο του όπως το αισθάνεται. Αυτή η διαδικασία περιλαμβάνει τουλάχιστον τέσσερις βασικές κατασκευές: κοινωνική επιβεβαίωση (περιλαμβάνει τη χρήση του προτιμώμενου ονόματος και των αντίστοιχων αντωνυμιών από τα άλλα άτομα), ψυχολογική επιβεβαίωση(αναφέρεται στο να αντιμετωπίζεται κάποιος με σεβασμό στο φύλο που αισθάνεται, να αντιστέκεται στη στιγματοποίηση και την τρανσφοβία), ιατρική επιβεβαίωση: (συμπεριλαμβάνει τη χορήγηση ορμονικής θεραπείας ή των χειρουργικών επεμβάσεων), και νομική επιβεβαίωση (περιλαμβάνει την αλλαγή του ονόματος και του φύλου στα νομικά έγγραφα, όπως διαβατήρια και δίπλωμα οδήγησης). (26).

Η επιβεβαίωση του φύλου είναι η φροντίδα που αντιμετωπίζει ολιστικά τις φυσικές, ψυχολογικές και κοινωνικές ανάγκες των τρανς ατόμων ενώ ταυτόχρονα σέβεται με σεβασμό την ταυτότητά τους στο φύλο (25). Οι συστάσεις που προκύπτουν από τα πολιτικά στρογγυλά τραπέζια του TRANSCARE προς τον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης συμπεριλαμβάνουν:

- Σεβασμός και Συμπεριφορά: Οι επαγγελματίες υγειονομικής περίθαλψης πρέπει να επικοινωνούν με σεβασμό και ταπεινότητα με τους τρανς ασθενείς, να αποφεύγουν υποθέσεις και ερωτήσεις σχετικά με τη μεταβατική διαδικασία τους ή το αντικείμενο της μετάβασής τους, να παρέχουν περιβάλλον όπου μπορούν να συνοδεύονται από άτομα υποστήριξης, να χρησιμοποιούν απλή γλώσσα, να ενθαρρύνουν τις

Η παρούσα έκθεση χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια (2014-2020) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το περιεχόμενο της έκθεσης εκφράζει μόνο τις απόψεις του συντάκτη και τελεί υπό την αποκλειστική του/της ευθύνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην παρούσα.

ερωτήσεις και να εμπλέκουν τους ασθενείς στη διαδικασία λήψης αποφάσεων μέσω της ενημερωμένης συναίνεσης.

- Δημιουργία Ευαίσθητου Περιβάλλοντος: Οι χώροι παροχής υγειονομικής περίθαλψης πρέπει να δημιουργούν έναν ευαίσθητο, ασφαλή και συμπεριληπτικό χώρο. Αυτό συμπεριλαμβάνει τη χρήση φορμών εγγραφής που επιτρέπουν τη χρήση των προτιμώμενων ονομάτων και φύλου, τον σεβασμό των επιθυμιών των τρανς ατόμων σε σχέση με τα ονόματα και τα φύλα τους και τη δημιουργία ασφαλούς τουαλέτας που να εξυπηρετεί τις ανάγκες των τρανς ατόμων.
- Προστασία του Απορρήτου και Καταπολέμηση των Διακρίσεων και της Κοινωνικής Στιγματοποίησης: Οι επαγγελματίες υγειονομικής περίθαλψης πρέπει να τηρούν αυστηρούς κανόνες απορρήτου και εμπιστευτικότητας, να μην διαρρέεται σε κανέναν περίπτωση πληροφορία σχετικά με το φύλο που ανατέθηκε στη γέννηση εκτός από τον κλινικό χώρο, και να προστατεύουν την ιστορία και τη θέση του φύλου των ασθενών στον κλινικό χώρο.

Οι παρακάτω αναγκες της συγκεκριμένης χώρας χρειάζεται να εξεταστούν περαιτέρω προκειμένου να τονιστεί η τεράστια ανάγκη για μια πολυδιάστατη προσέγγιση που συνδέει την κλινική φροντίδα με ψυχοκοινωνικές υπηρεσίες:

- Η ανάγκη να αντιμετωπιστούν οι ανθετικές και καταχρηστικές πρακτικές που αντιμετωπίζουν τα τρανς άτομα, ιδίως οι ανήλικοι, όταν αναζητούν και λαμβάνουν ψυχιατρική αγωγή στην Ελλάδα. Συμφωνώντας ότι επαγγελματικά σώματα, όπως ο Σύλλογος Ελλήνων Ψυχίατρων, πρέπει να λάβουν μέτρα για να εξασφαλίσουν την κατάλληλη εκπαίδευση των μελών τους ως αντίδραση σε αυτό το ζήτημα.
- Η ανάγκη να εκπαιδευτούν οι κοινωνικές δομές για να προσφέρουν στήριξη που συμπεριλαμβάνει τα τρανς άτομα και τις οικογένειές τους.

Επιπλέον, αρκετές δράσεις που εφαρμόζονται κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες και αναπτύσσουν και παρέχουν μοντέλα φροντίδας που σέβονται το φύλο μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως παραδείγματα για την ενσωμάτωση της υγείας τρανς ατόμων στα συστήματα της Ελλάδας και άλλων χωρών, υπό τον όρο ότι αυτή η ενσωμάτωση υποστηρίζεται από την πολιτική βούληση και ενσωματώνεται στον πολιτισμό κάθε οργάνωσης. Τα τέτοια μοντέλα περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων:

- Το Μοντέλο Ενημερωμένης Συγκατάθεσης, το οποίο αποτελεί ένα ισχυρό εργαλείο στη φροντίδα που σέβεται το φύλο, επιτρέποντας στα τρανς άτομα να λαμβάνουν αποφάσεις σχετικά με την έτοιμότητά τους για θεραπείες που σέβονται το φύλο. Αυτό το μοντέλο βασίζεται στην αυτοπροσδιοριζόμενη ταυτότητα των τρανς ατόμων και στη γνώση των αναγκών και ταυτότητάς τους. Περιλαμβάνει τη διευκόλυνση της

Η παρούσα έκθεση χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια (2014-2020) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το περιεχόμενο της έκθεσης εκφράζει μόνο τις απόψεις του συντάκτη και τελεί υπό την αποκλειστική του/της ευθύνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην παρούσα.

ενημερωμένης λήψης αποφάσεων παρέχοντας πρόσβαση σε πληροφορίες, συζητώντας τα οφέλη και τους κινδύνους και σέβοντας την αυτονομία του ασθενούς. (27).

- Το μοντέλο Fenway Health προσφέρει προσιτή, ασθεντρική φροντίδα που σέβεται το φύλο για τα τρανς άτομα, όπου η επιβεβαίωση του φύλου (π.χ., ορμονική θεραπεία) αποτελεί συνήθη μέρος της παροχής υπηρεσιών πρωτογενούς φροντίδας. Χρησιμοποιώντας ένα μοντέλο ενημερωμένης συγκατάθεσης για τη φροντίδα, το μοντέλο αφαιρεί περιττούς φραγμούς στην ορμονική θεραπεία για τους τρανς ασθενείς, συμπεριλαμβανομένων των μακροχρόνιων αξιολογήσεων ψυχικής υγείας για τη λήψη ορμονών, που είχαν ενσωματωθεί για χρόνια στα υπάρχοντα πρότυπα φροντίδας. Οι τρανς ασθενείς εκπληρώνουν αξιολόγηση έτοιμότητας για ορμονοθεραπεία, αλλά η ψυχική υγεία δεν απαιτείται αυτόματα. (28).
- Το μοντέλο του Κέντρου Υγείας Callen-Lorde παρέχει υψηλής ποιότητας και ευαίσθητες ιατρικές και σχετικές υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών προτογενούς φροντίδας, με ενσωματωμένες φόρμες εγγραφής που επιτρέπουν τη χρήση των επιλεγμένων ονομάτων και φύλλων σημειώσεων φύλου, ενώ παρέχει επιλογή για προτιμώμενα/χρησιμοποιημένα ονόματα ερωτώντας απευθείας τους τρανς ασθενείς και σέβεται τις προτιμήσεις τους. Το μοντέλο χρησιμοποιεί ηλεκτρονικό φάκελο υγείας που προσαρμόζεται για την κατάλληλη τεκμηρίωση της ταυτότητας και της ανατομίας των τρανς ασθενών. Επίσης, σε αυτό το μοντέλο, η υγεία των τρανς ατόμων ενσωματώνεται στην πρωτογενή φροντίδα, με επαγγελματίες της πρωτογενούς φροντίδας που προσφέρουν συνολική φροντίδα για την υγεία των τρανς ατόμων, συμπεριλαμβανομένης της ορμονικής θεραπείας, χρησιμοποιώντας το Μοντέλο Ενημερωμένης Συγκατάθεσης που καταργεί περιττούς περιορισμούς στην πρόσβαση σε ορμόνες. Το κέντρο διαθέτει συντονισμό φροντίδας και υπηρεσίες νομικής υποστήριξης για την αλλαγή ονόματος, τη διαμονή και την ασφάλιση της ασφάλειας υπηρεσιών. Το κέντρο προσφέρει χαμηλού κόστους ή δωρεάν ορμόνες και προγράμματα εκπαίδευσης που στοχεύουν στην αύξηση της γνώσης των παρόχων και των κλινικών δεξιοτήτων που αφορούν τις τρανς κοινότητες. (29).

Η παρούσα έκθεση χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια (2014-2020) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το περιεχόμενο της έκθεσης εκφράζει μόνο τις απόψεις του συντάκτη και τελεί υπό την αποκλειστική του/της ευθύνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην παρούσα.

Επίλογος

Το Σχέδιο Ολοκλήρωσης Υγείας (TIR) που παρουσιάζεται σε αυτό το σύνολο ενδέχεται να υποδείξει ότι τα συστήματα φροντίδας και οι κλινικές ρυθμίσεις πρέπει να λάβουν υπόψη δράσεις που ενσωματώνουν κοινωνικές, ψυχολογικές, ιατρικές και νομικές συνιστώσες για την ανάπτυξη της φροντίδας των ατόμων με ταυτότητα φύλου. Η ολιστική και πολιτισμικά ανταποκριτική φροντίδα για την υγεία των ατόμων με ταυτότητα φύλου πρέπει να προσαρμοστεί στις ανάγκες των κοινοτήτων ταυτότητας φύλου, ενώ η αντιμετώπιση δομικών παραγόντων, όπως ο ενδεχόμενος κοινωνικός εξευτελισμός και η τρανσφοβία στον τομέα της υγείας, είναι αναγκαία για την αύξηση της αποδοχής του πλήρους φάσματος της φροντίδας (πρόληψη, διάγνωση, θεραπεία και σύνδεση με τη φροντίδα) για τον πληθυσμό με ταυτότητα φύλου. Η κατάρτιση των παρόχων υγείας και η βελτίωση των συστημάτων παράδοσης φροντίδας για να είναι γενναιόδωρα ως προς το φύλο αποτελούν ουσιώδη στοιχεία κάθε στρατηγικής για τη βελτίωση της προσβασιμότητας των ατόμων με ταυτότητα φύλου στη φροντίδα. Η συμμετοχή των ατόμων με ταυτότητα φύλου σε όλες τις πτυχές της φροντίδας και η συνεργασία με τις κοινότητες ταυτότητας φύλου είναι ζωτικής σημασίας για να διασφαλιστεί η ανταπόκριση των παρεμβάσεων και των προγραμμάτων, καθώς και για να αυξηθεί η εμπιστοσύνη και η αμοιβαιότητα μεταξύ κλινικών, ερευνητών, ασθενών και συμμετεχόντων.

Το σχέδιο αυτό αναγνωρίζει τα βασικά καθήκοντα και τα εμπόδια που πρέπει να ξεπεραστούν για να συμπεριληφθεί σοβαρά η φροντίδα των ατόμων με ταυτότητα φύλου στην ελληνική ατζέντα υγείας αλλά μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί για την προσαρμογή αντίστοιχων ενεργειών σε άλλες χώρες. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό δεδομένου ότι η υγεία των ατόμων με ταυτότητα φύλου παραμένει αναπτυσσόμενη παγκοσμίως και πολλές χώρες δεν έχουν κύριες πολιτικές για την αποδοχή της φροντίδας των ατόμων με ταυτότητα φύλου. Η πρόσβαση στη θεραπεία με ορμόνες είναι ακόμη πολύ δύσκολη σε πολλές χώρες, περιορισμένα ποσοστά του εργατικού δυναμικού της υγείας έχουν λάβει εκπαίδευση για τη φροντίδα των ατόμων με ταυτότητα φύλου και πολύ λίγες υπηρεσίες λειτουργούν αυτή τη στιγμή για να καλύψουν τις ανάγκες του πληθυσμού. Όπως κάθε ζήτημα υγείας, κλειδί για την ολοκλήρωση της φροντίδας των ατόμων με ταυτότητα φύλου είναι η πολιτική βούληση για την επανακατανομή των πόρων φροντίδας και για την καλύτερη διαχείριση του κόστους της υγειονομικής φροντίδας.

Η παρούσα έκθεση χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια (2014-2020) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το περιεχόμενο της έκθεσης εκφράζει μόνο τις απόψεις του συντάκτη και τελεί υπό την αποκλειστική του/της ευθύνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην παρούσα.

Βιβλιογραφία

1. Com I. Transgender people and HIV policy brief. 2015. Available from: www.who.int/about/licensing/copyright_form/en/index
2. Fantz CR. Barriers to quality healthcare for the transgender population. Clin Biochem. 2014;47:983–7
3. Callaway MV, Connor SR, Foley KM. World Health Organization Public Health Model: A Roadmap for Palliative Care Development. J Pain Symptom Manage. 2018;55(2S):S6-S13
4. Thomas R, Pega F, Khosla R, Verster A, Hana T, Sayc L. Ensuring an inclusive global health agenda for transgender people. Bull World Health Organ. 2017;97:154–6
5. European Commission Directorate-General Jistice and Consumers Unit 0.4: Programme and financial management
6. Safer JD, Coleman E, Feldman J, Garofalo R, Hembree W, Radix A, et al. Barriers to healthcare for transgender individuals. Endocrinology, Diabetes and Obesity. 2016;23: 168–71
7. Clark TC, Lucassen MFG, Bullen P, Denny SJ, Fleming TM, Robinson EM, et al. The health and well-being of transgender high school students: Results from the New Zealand adolescent health survey (youth'12). J Adolesc Heal. 2014;55(1):93–9
8. Rowe D, Ng YC, O'Keefe LC. Addressing transgender patients' barriers to access care. Nurse Pract. 2019;44(6):30–8.
9. Rainbow Europe 2020 - ILGA-Europe. Available from: https://ilga-europe.org/rainboweurope/2020
10. The New Sick Man of Europe: the European Union - Pew Research Center. Available from: https://www.pewresearch.org/global/2013/05/13/the-new-sick-man-of-europe-the-european-union/
11. Δικαιώματα και Διεκδικήσεις της LGBTQI+ κοινότητας – Athens Pride. [Available from: https://athenspride.eu/diekdikiseis/
12. Directorate-General for Justice and Consumers Věra Jourová
13. Racist Violence Recording Network - European Union Agency for Fundamental Rights. Available from: https://fra.europa.eu/en/promising-practices/racist-violence-recording-network
14. Working with Victims of Anti-LGBT Hate Crimes A Practical Handbook
15. Regional Office for Europe W. Regional Committee for Europe Strategy on the health and well-being of men in the WHO European Region.

Η παρούσα έκθεση χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια (2014-2020) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το περιεχόμενο της έκθεσης εκφράζει μόνο τις απόψεις του συντάκτη και τελεί υπό την αποκλειστική του/της ευθύνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην παρούσα.

16. ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΨΗ ΚΑΙ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ / ΣΥΛΛΟΓΙΚΟ. Available from: https://www.politeianet.gr/books/9789600121575-sullogiko-gutenberg-sumperilipsi-kai-anthektikotita-313339

17. Παγάνης Φ. Οδηγός για νέα τρανς άτομα - Βασικές πληροφορίες για ζητήματα ταυτότητας φύλου. Αθήνα; 2019. Available from: https://www.colouryouth.gr/wp-content/uploads/2020/03/ΟΔΗΓΟΣ-ΓΙΑ-ΝΕΑ-ΤΡΑΝΣ-ΑΤΟΜΑ.pdf

18. Giannou D. "Normalized Absence, Pathologised Presence" Understanding the Health Inequalities of LGBT People in Greece. 2017. Available from: http://etheses.dur.ac.uk

19. Lionis C, Symvoulakis EK, Markaki A, Petelos E, Papadakis S, Sifaki-Pistolla D, et al. Integrated people-centred primary healthcare in Greece: Unravelling Ariadne's thread. Prim Heal Care Res Dev. 2019;20(e113):1–7

20. Ziegler E, Valaitis R, Yost J, Carter N, Risdon C. "Primary care is primary care": Use of Normalization Process Theory to explore the implementation of primary care services for transgender individuals in Ontario. Houle SKD, editor. PLoS One. 2019;14(4):e0215873

21. Greek health reform: opening of new primary healthcare units. 2017; Available from: https://www.euro.who.int/en/countries/greece/news/news/2017/12/greek-health-reform-opening-of-new-primary-health-care-units

22. Anastasaki M, Angelaki A Paganis F, Christidi EO, Papathanasiou N, Stoupa EP et al. Deliverable 2.1: Analysis Report on existing barriers and gaps to national health care systems regarding care for transgender people. TRANSCARE project. Available from: https://transcare-project.eu/deliverables/

23. Hew KF. Promoting engagement in online courses: What strategies can we learn from three highly rated MOOCS. Br J Educ Technol 2016;47:320–341

24. Canavese D, Motta I, Marinho MMA, Rodrigues JB, Benício LA, Signorelli MC, Moretti-Pires RO, Santos MB, Polidoro M. Health and Sexual Rights: Design, Development, and Assessment of the Massive Open Online Course on Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Intersex Health Promotion in Brazil. Telemed J E Health. 2020;26(10):1271-1277. doi: 10.1089/tmj.2019.0232

25. Reisner SL, Radix A, Deutsch MB. Integrated and Gender-Affirming Transgender Clinical Care and Research. J Acquir Immune Defic Syndr. 2016 Aug 15;72 Suppl 3(Suppl 3):S235-42

26. Sevelius JM. Gender affirmation: a framework for conceptualizing risk behavior among transgender women of color. Sex Roles. 2013;68:675–689

Η παρούσα έκθεση χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια (2014-2020) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το περιεχόμενο της έκθεσης εκφράζει μόνο τις απόψεις του συντάκτη και τελεί υπό την αποκλειστική του/της ευθύνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην παρούσα.

27. Chiang T, Bachmann GA. The informed consent model is adequate for gender-affirming treatment: issues related with mental health assessment in the United States. J Sex Med. 2023;20(5):584–587

28. Reisner SL, Bradford J, Hopwood R, et al. Comprehensive transgender healthcare: the gender affirming clinical and public health model of fenway health. J Urban Health. 2015;92:584–592

29. Lelutiu-Weinberger C, Pollard-Thomas P, Pagano W, et al. Implementation and evaluation of a pilot training to improve transgender competency among medical staff in an urban clinic. Transgender Health. 2016;1:45–53

Η παρούσα έκθεση χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια (2014-2020) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το περιεχόμενο της έκθεσης εκφράζει μόνο τις απόψεις του συντάκτη και τελεί υπό την αποκλειστική του/της ευθύνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην παρούσα.